

УДК 347.956(477)

*І.М. Іліопол*, асистент  
 Національний університет «Одеська юридична академія»  
 Кафедра цивільного процесу  
 вул. Піонерська, 9, Одеса, 65009, Україна

## ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА АПЕЛЯЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Державною гарантією забезпечення права на апеляційне оскарження є закріплення конституційного принципу апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, згідно із міжнародними стандартами, що являється складовою права на судовий захист, в цілому, та справедливості і доступності судового захисту, зокрема.

**Ключові слова:** апеляційне оскарження, конституційне право на оскарження судових рішень, цивільний процес, право на судовий захист, справедливий суд.

**Постановка проблеми.** Концепція судово-правової та конституційної реформ заклали базисні передумови для нової регламентації правосуддя і цивільного судочинства. Але в ході реалізації самого процесу реформування перед державною владою постала ціла низка питань, пов'язаних із удосконаленням правового механізму забезпечення права особи на справедливий суд, підвищенням ефективності діяльності судової системи, забезпеченням однакового застосування закону, визначенням правових і організаційних засад атестації та дисциплінарної відповідальності суддів, удосконаленням процедур призначення на посади суддів та оптимізація діяльності суддівського самоврядування.

Окрім цього, основоположні засади судової реформи передбачають реформування судочинства та суміжних правових інститутів як на рівні конституційних змін, так і на рівні впровадження першочергових невідкладних заходів, які забезпечать необхідні позитивні зрушення у функціонуванні відповідних правових інститутів. Повністю виключити недоліки та прогалини при роботі суду першої інстанції не представляється можливим, саме тому спеціальним способом усунення цих недоліків і є перегляд судових рішень, які не набрали чинності в апеляційному порядку.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Незважаючи на значну кількість теоретичних досліджень із проблем реформування судової влади та правосуддя, тільки окремі аспекти апеляційного провадження були предметом низки дисертаційних досліджень. Так, зокрема, Є.А. Чернушенко у 2003 р. здійснила аналіз загальних положень апеляційного оскарження в цивільному процесі України. Оскарження ухвали в цивільному судочинстві у 2008 р. було предметом дослідження О.В. Дем'янової. Трач О.М. у 2009 р. дослідила порядок розгляду справ судом апеляційної інстанції в цивільному процесі України. Дуже важливе теоретичне значення мала монографія Гусарова К.В. видана у 2010 р. «Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядках». Одним з сучасних розробок даної проблематики (2015 р.) було дослідження Цихоні Д.Ю. на тему: «Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції». Також, Факас І.Б. у своєму дисертаційному дослідженні окрему увагу приділила конституційно-правовій природі принципу забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, обґрунтовуючи положення, про те, що конституційні процесуальні принципи діяльності судів загальної юрисдикції похідні від конституційних матеріальних принципів і слугують ефективній реалізації останніх.

Інститут апеляції в цивільному процесі Російської Федерації вивчали також, багато вчених, наприклад О.О. Борисова, Л.О. Терехова. Водночас у зазначених дисертаційних роботах комплексного дослідження порядку розгляду справ судом апеляційної інстанції не здійснено у повному обсязі.

Дослідження цієї теми безпосередньо пов'язано із розвитком вчень про процесуальну форму розгляду та вирішення цивільних справ, про систему перегляду судових рішень. З огляду на це теоретичну основу складали праці вчених процесуалістів дорадян-

ського періоду С.В. Васьковського та Т.М. Яблочкова, радянських часів: С.Н. Абрамова, Р.С. Гукасяна, М.А. Гурвіча, П.П. Гурєєва, М.Б. Зейдера, О.В. Іванова, О.Ф. Клеймана, О.Н. Кожухара, Л.Ф. Лесніцкої, Л.М. Орлової, Є.Г. Пушкара, В.Г. Тіхіні, В.В. Тіхоновича, П.Я. Трубнікова, М.С. Шакарян, К.С. Юдельсона та інших, а також сучасні наукові праці М.М. Бородіна, С.В. Васильєва, Л.Є. Гузя, К.В. Гусарова, І.І. Ємельянової, В.В. Кривенка, В.А. Кройтора, В.В. Комарова, Д.Д. Луспеника, Р.І. Мамєтова, Р.М. Мінченко, М.К. Треушнікова, О.І. Угриновської, С.Я. Фурси, Є.І. Фурси, Ю.С. Червоного, П.І. Шевчука, М.Й. Штефана та інших.

**Метою статті** є комплексне дослідження питань пов'язаних із перевіркою судових рішень, які не вступили в законну силу судом апеляційної інстанції з метою реалізації права особи на справедливий судовий захист.

**Виклад основного матеріалу.** Відповідно до статті 2 частини 3 Міжнародного пакту про громадські і політичні права від 16.12.1996 року, кожна держава зобов'язана забезпечити кожній особі, права і свободи якої порушено ефективний засіб правового захисту, навіть коли це порушення було вчинене особами, що діяли як особи офіційні, крім цього, забезпечити, щоб право на правовий захист для будь-якої особи, яка потребує такого захисту, встановлювалось компетентною судовою, адміністративною чи законодавчою владою або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави, і розвивати можливості судового захисту, а згідно із п. «с» зазначеної статті, забезпечити застосування компетентною владою засобів правового захисту, коли вони надаються [1].

Право апеляційного оскарження закріплено у ст.292 ЦПК України та у ст. 14 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що не суперечить діючому конституційному праву на забезпечення апеляційного оскарження, (п.8 ч.3 ст.129 Конституції). Конституція, як бачимо, визнала однією з основних засад судочинства доступ до правосуддя через визнання права на апеляційне та касаційне оскарження. Разом з тим, законодавець передбачив, що у законі можуть бути визначені випадки, які унеможливають апеляцію та касацію рішень суду. Тому, має принципове значення, для реалізації цієї засади судочинства, регламентація апеляційного та касаційного оскарження рішень суду у процесуальному законодавстві.

На рівні основних засад судочинства принцип забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішення суду був закріплений ст. 129 Конституції України ще в 1996 р. Проте до 2001 р. в цивільному судочинстві принцип мав суто декларативний характер, оскільки не отримав реалізацію в нормах Цивільного процесуального кодексу України. Законом України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України» до ЦПК було включено главу 40 «Апеляційне провадження» і главу 41 «Касаційне провадження», якими було врегульовано процесуальний порядок апеляційного і касаційного оскарження та перегляду рішень і ухвал суду. Цим законом принцип забезпечення апеляційного і касаційного оскарження рішення суду було втілено в життя [2, с.198].

Апеляційне провадження – це сукупність дій суду апеляційної інстанції та осіб, які беруть участь у справі, що здійснюються з метою перевірки законності і обґрунтованості не вступивши в законну силу актів суду першої інстанції і повторного розгляду справи по суті [3, с.361].

Основне завдання апеляції – надати новим судовим розглядом додаткову гарантію справедливості судового рішення, реалізації права на судовий захист. Ця гарантія полягає в тому, що, по-перше, сам факт подвійного розгляду дає змогу усунути помилки, котрі могли виникнути за першого розгляду. По-друге, оскільки рішення по суті ухвалюють дві різні інстанції, зменшується ризик судової помилки загалом. По-третє, забезпечується дотримання законності, адже вища інстанція наділена більшою судовою владою [4, с.49].

Наявність у системі принципів цивільного процесуального права принципу забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду позитивно відображається на функціонуванні системи правосуддя в цілому, забезпечує дієвість інших засад судочинства, зокрема, законності судових рішень. Ефективність судового захисту прямо залежить від можливості повторного перегляду справи іншим складом суду, а також контролю за додержанням вимог закону під час ухвалення рішення з боку вищих судів. Така система

судочинства зводить до мінімуму ризик зловживань з боку осіб, які здійснюють правосуддя, дозволяє мінімізувати суб'єктивізм суддівського переконання і виправити помилки, допущені нижчими судами під час постановлення рішення. Всі ці фактори зміцнюють довіру до органів судової влади, зменшують негативні наслідки правового нігілізму населення, формують імідж держави як країни з демократичною системою правосуддя [2, с.199].

Розглядаючи питання щодо внесення змін до Конституції України в частині правосуддя, прийнятих в першому читанні Верховною Радою України [5], треба звернути увагу на запропоновані зміни до пункту 8 статті 129. Так, запропоновано викласти цей пункт як забезпечення оскарження судового рішення у випадках і в порядку, визначених законом, тобто, без конституційної регламентації способу оскарження рішень суду, а саме в апеляційному та касаційному порядку.

Відповідно до практики Європейського Суду з прав людини пункт 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року не вимагає від держав засновувати апеляційні або касаційні суди. Разом з тим, там, де такі суди існують, гарантії, що містяться в статті 6 Конвенції, повинні відповідати забезпеченню ефективного доступу до цих судів для того, щоб учасники судового процесу могли отримати рішення, яке стосується їх цивільних прав та обов'язків (пункт 65 Рішення у справі „Гофман проти Німеччини“ від 11 жовтня 2001 року та пункт 122 Рішення у справі „Кудла проти Польщі“ від 26 жовтня 2000 року) [6].

Конституційний Суд України своїм рішенням наголошує, що реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина [7].

Тому, доречно згадати статтю 14 Міжнародного пакту про громадські і політичні права від 16.12.1996 року, що зазначає право кожного при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [8].

Конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних і непорушних. Під час розгляду будь-якої справи кожен має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості. Право на судовий захист передбачає також можливість звернення всіх учасників судового провадження до судів апеляційної та касаційної інстанцій [9].

Свою позицію щодо застосування Конституції України для здійснення правосуддя Верховний Суд України відобразив у постанові Пленуму «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 01.11.1996 р. № 9. Відповідно до цієї постанови Конституцією України кожній людині гарантовано право звернутись до суду для захисту своїх конституційних прав і свобод. Конституція має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії. Це зобов'язує суди при розгляді конкретних справ керуватись, насамперед, нормами Конституції України. Оскільки Конституція України, як зазначено в її ст. 8, має найвищу юридичну силу, а її норми є нормами прямої дії, суди при розгляді конкретних справ мають оцінювати зміст будь-якого закону чи іншого нормативно-правового акта з точки зору його відповідності Конституції і в усіх необхідних випадках застосовувати Конституцію як акт прямої дії. Судові рішення мають ґрунтуватись на Конституції, а також на чинному законодавстві, яке не суперечить їй. Така правова позиція Конституційного Суду України, гаранта верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України, щодо офіційного тлумачення норм Конституції України стосовно основних засад судочинства належить повною мірою до процесуального законодавства (цивільного, господарського, адміністративного, кримінального), згідно з яким судами загальної юрисдикції в Україні здійснюється правосуддя [10, с.96].

**Висновки.** Докладно проаналізувавши переважну більшість рішень Конституційного Суду України щодо тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, можна дійти висновку що норми Конституції є нормами прямої дії та при вирішенні цивільних справ, суд має застосовувати, крім процесуальних норм і конституційні

норми. Саме тому, реалізацією права особи на судовий захист є можливість оскарження судових рішень у судах апеляційної та касаційної інстанцій.

Також, Указом Президента України, серед першочергових реформ, які необхідно впровадити у державі, особливу увагу приділено судовій реформі, метою якої є утвердження такого правопорядку, який ґрунтується на високому рівні правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів суспільних відносин на засадах верховенства права та захисту прав і свобод людини, а в разі їх порушення – справедливого їх відновлення в розумні строки [11].

На теперішній час, на сайті Верховної Ради України серед переліку супровідних документів міститься Проект Закону (доопрацьований) від 26.01.2016 р. яким закріплено, що одним з основних завдань судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (п.8. ч.1. ст.129). З цим викладенням можна погодитись, тому, що судова система України та суміжні правові інститути існують для захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави шляхом своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права [11].

Однак слід наголосити про необхідність подальшого обговорення та правової дискусії питань, пов'язаних із забезпеченням права на оскарження судового рішення за інстанційністю у відповідності до судової системи України та усунення прогалин та недоліків, що сприяють зловживанню цим правом, як з боку суду так і з боку учасників цивільного процесу.

### Список літератури

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР №2148-VIII (2148-08) від 19.10.73) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_043](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043)
2. Кройтор В.А. Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду // Право і безпека. – 2009. – № 1. – С.198-205.
3. Васильев С.В. Гражданский процесс: Учебное пособие. Издание второе, дополненное. – Х.: ООО «Одиссей», 2007. – 512 с.
4. Факас І.Б. Конституційно-правова природа принципу забезпечення апеляційного оскарження рішення суду // Часоп. Київ. ун-ту права. – 2005. – № 1. – С. 46-50.
5. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 25.11.2015р. №3524 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://constitution.gov.ua/work/item/id/13>
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Рейніша Леоніда Валерійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 10 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України від 22.04.2014 р. у справі №4-рп/2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-14>
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України від 11.12.2007 р. у справі №11-рп/2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va11p710-07>
8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР №2148-VIII (2148-08) від 19.10.73) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_043](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043)
9. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02.11.2004 у справі №15-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ccu.gov.ua/uk/index>.
10. Яковенко Є.О. Реалізація конституційного права особи на апеляційне оскарження судових рішень у порядку адміністративного судочинства // Академія митної служби України. Вісник Академії митної служби України. Серія «Право» / Академія митної служби України ; гол. ред. Д. В. Приймаченко. – Д. : Акад. митної служби України, 2011. – С. 95-101.
11. Про стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки : Указ Президента України, Стратегія від 20.05.2015 № 276/2015



*И.М. Илиопол*, ассистент

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

Кафедра гражданского процесса

ул. Пионерская, 9, Одесса, 65009, Украина

## ОБЕСПЕЧЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА НА АПЕЛЛЯЦИОННОЕ ОБЖАЛОВАНИЕ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ УКРАИНЫ

### Резюме

Государственной гарантией обеспечения права на апелляционное обжалование является закрепление конституционного принципа апелляционного и кассационного обжалования решения суда, согласно международным стандартам, что является составляющей права на судебную защиту, в целом, справедливости и доступности судебной защиты, в частности.

Основоположные принципы судебной реформы предусматривают реформирование судопроизводства и смежных правовых институтов, как на уровне конституционных изменений, так и на уровне внедрения первоочередных задач, которые обеспечат необходимые положительные изменения в функционировании соответствующих правовых институтов. Полностью исключить недостатки и пробелы при работе суда первой инстанции не представляется возможным, поэтому специальным способом устранения этих недостатков и является пересмотр судебных решений, не вступивших в законную силу в апелляционном порядке.

**Ключевые слова:** апелляционное обжалование, конституционное право на обжалование судебных решений, гражданский процесс, право на судебную защиту, справедливый суд.

*I.M. Iliopol*, Assistant

National University "Odessa law academy"

the Department of Civil Process

Pionerskaya Street, 9, Odessa, 65009, Ukraine

## THE PROVISION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO APPEAL THE COURT DECISIONS IN CIVIL PROCEDURE OF UKRAINE

### Summary

The state guarantee of the right to appeal is the consolidation of the constitutional principle of appellate and cassation of the court's decision, in accordance with international standards, which is a component of the right to judicial protection, in general, equity and accessibility of the judicial protection, in particular.

The original principles of judicial reform envisage the reform of the court proceedings and related legal institutions, both at the level of constitutional amendments, and at the level of implementation priorities, which will provide the necessary positive changes in the functioning of the relevant legal institutions. Completely not eliminate the shortcomings and gaps at the Court of First Instance are impossible, therefore, judicial review of decisions which have not entered into force on appeal is a special way to address these shortcomings.

**Key words:** appeal; constitutional right to appeal against the court decisions, civil process, the right to judicial protection, a fair court.